

Hur kan två objekt förhålla sig till varandra i värdehänseende?² Vilka alternativ finns det vid en sådan värdejämförelse? Enligt den klassiska uppfattningen kan det ena objektet vara bättre än det andra, sämre, eller lika bra. Om ingetdera gäller, vilket ju också är möjligt, är objekten ojämförbara.

På senare tid har denna enkla bild krackelerat något. Den filosof som har gjort mest för att undergräva den klassiska trikotomin är Ruth Chang.³ Förutom de tre standardformerna av jämförbarhet – bättre, sämre och lika bra – finns det enligt Chang även en fjärde: de jämförda objekten kan i stället vara i *paritet* med varandra. För att ge ett exempel, tänk på Mozart och Michelangelo. De var jämförbara i konstnärlig excellens, men vi är inte beredda att säga att någon av dem var bättre som konstnär eller att de var precis lika bra. Att de var i paritet med varandra framstår däremot som en en adekvat bedömning. Eller, för att ta ett annat exempel, tänk på två resor du har gjort, säg, till Australien och till Sydamerika. Bägge var oförglömliga; de var klart jämförbara, men var de lika bra? Eller var den ena resan bättre än den andra? Det kan mycket väl tänkas att ingetdera var fallet.

Ofta, när x och y sägs vara i paritet, har man lämnat öppet hur dessa objekt mera exakt är relaterade i värde – om de är lika bra eller ungefär lika bra, med x något bättre eller något sämre än y . Men som Chang använder termen, och som jag kommer att använda den i fortsättningen, är paritet en relation som utesluter de tre vanliga formerna av jämförbarhet: den är en fjärde form, vid sidan av de tre andra.

¹Denna artikel är en omarbetad version av mitt föredrag om ”Värdejämförelser” som publicerats i Kungl. Vitterhetsakademiens årsbok 2008, s. 77–94. Ämnet behandlas mera ingående i Wlodek Rabinowicz, ”Value Relations”, *Theoria* 74 (2008): 18–49.

²Termen ”objekt” kommer i vad som följer att användas i mycket vid mening: Den kan åsyfta ting, personer, handlingar, sakförhållanden, etc.

³Ruth Chang, ”The Possibility of Parity”, *Ethics* 112 (2002): 659–88. Se också en introduktion till den av henne utgivna samlingsvolymen, *Incommensurability, Incomparability and Practical Reason* (Cambridge: Harvard UP, 1997), s. 1–34, samt hennes monografi *Making Comparisons Count* (Routledge, 2002).

En fråga som omedelbart inställer sig är hur detta något undflyende paritetsbegrepp skall förstås. Hur kan objekt vara jämförbara i värde utan att någon av de tre vanliga värderelationerna föreligger dem emellan? Är inte sådant en ren omöjlighet? Flera filosofer hade därför ställt sig skeptiska till Changs begreppsliga innovation. En ung amerikansk filosof, Joshua Gert, kom emellertid för några år sedan med ett intressant förslag på hur värderelationer rent allmänt kan analyseras – ett förslag som skapar utrymme för paritet som en oberoende relation.⁴ Huvudtanken bakom analysen är att värdejäm förelser kan förstås som normativa ställningstaganden till möjliga preferenser avseende de jämförda objekten. Påståendet att x står i en viss värderelation till y kan alltså förstås som en utsaga om vilka preferenser beträffande x och y som är passande. Detta är i och för sig inget nytt. Det nya är Gerts insikt om att det normativa elementet i en sådan analys kan ges en starkare eller en svagare tolkning, vilket ger utrymme åt begreppsliga distinktioner som annars hade varit omöjliga att göra. Vi kan t.ex. skilja mellan ett fall där man *bör* föredra x framför y och ett fall där ett sådant föredragande är *tillåtet* men inte påbjudet. Huvudidén verkar alltså vara attraktiv. Däremot är Gerts implementering av idéen – hans specifika analysmodell – otillfredsställande, som vi kommer att se. Jag kommer att i stället föreslå en annan lösning: en ”snittmodell” för värderelationer. Denna modell har tillräckliga resurser för att skilja mellan olika typer av värdeförhållanden som kan råda inom en given objektomän. Som det kommer att visa sig är antalet möjliga relationer av detta slag mycket större än väntat.

1. CHANG OM PARITET

För att visa att paritet skiljer sig från exakt likhet i värde tar Chang till hjälp ett ”argument från små förbättringar”. Pondera att x och y är objekt som vi anser vara i paritet med varandra. Ingetdera framstår som bättre än det andra. Men hur kan vi utesluta att de är lika bra? I detta syfte kan vi föreställa oss en något förbättrad variant av x , kalla det x^+ . Om förbättringen är liten, kommer x^+ fortfarande inte att vara bättre än y . Men hade x och y varit lika bra, skulle varje förbättring av det ena *ipso facto* vara bättre än det andra. För att exemplifiera resonemanget, tänk igen på Mozart och Michelangelo. Vi kan föreställa oss en något förbättrad variant av Mozart, en Mozart⁺. Mozart⁺ är som Mozart skulle ha varit om han hade levat litet längre och lyckats komponera ytterligare ett requiem eller kanske ett par operor till. Men denna extra prestation är, låt oss anta, relativt liten i förhållande till Mozarts samlade produktion. Under dessa omständigheter skulle Mozart⁺ inte vara bättre konstnär än Michelangelo, om Mozart inte var det. Men, om så är fallet, så kan inte Mozart

⁴Joshua Gert, ”Value and Parity”, *Ethics* 114 (2004): 492–520.

och Michelangelo vara lika i deras värde som konstnärer. Slutsatsen blir att paritet och likhet i värde är olika relationer.

Ett annat exempel med samma struktur: Jag tänker på mina resor till Australien och Sydamerika. Båge var oförgömliga, men ingen av dem var bättre än den andra, vågar jag säga. Dock var de inte heller lika bra, eftersom en lite förbättrad variant av Australienresan, t.ex. samma resa med ett något rabatterat pris, fortfarande inte skulle ha varit bättre än Sydamerikaresan. Det är i själva verket rimligt att anta att den förbättrade varianten av Australienresan, liksom den ursprungliga resan till Australien, fortfarande hade varit i paritet med Sydamerikaresan. Detta betyder att paritet är en icke-transitiv relation: Australienresan är i paritet med resan till Sydamerika, vilken i sin tur är i paritet med den något förbättrade resan till Australien, men den senare är inte i paritet med, utan bättre än, den ursprungliga Australienresan. I detta formella avseende skiljer sig alltså paritet från exakt likhet i värde. Den senare är förresten inte bara transitiv utan även reflexiv (varje objekt är ju exakt lika i värde med sig självt), medan paritet är ett irreflexivt förhållande.

Men hur kan man visa att paritet är en form av jämförbarhet, snarare än en form av ojämförbarhet? Här använder Chang ett ”kedjeargument”: Tänk igen på Mozart och Michelangelo. Då dessa två är i paritet, är ingen av dem sämre konstnär än den andre. Pondera nu att vi med utgångspunkt från den ene, t.ex. Michelangelo, föreställer oss hans sämre och sämre varianter, där varje försämring är liten och ”endimensionell”: den sker bara i ett enda avseende. Avseenden i vilka försämringarna sker får dock växla i de olika stegen. Därigenom får vi en kedja av sämre och sämre skulptörer och så småningom når fram till Talentlessi, en konstnär som är sämre än både Michelangelo och Mozart. Uppenbarligen är alltså Mozart och Talentlessi jämförbara som konstnärer: den förra är bättre än den senare. Men samtidigt kan Michelangelo nås från Talentlessi genom en kedja av små förbättringar, där dessa sker i ett avseende i taget. Chang menar nu att om två objekt är jämförbara kan jämförbarheten inte försvinna om ett av objekten genomgår en liten förbättring av detta endimensionella slag. I så fall implicerar Mozarts jämförbarhet med Talentlessi att han även är jämförbar med Talentlessi⁺, vilket i sin tur innebär att han är jämförbar med Talentlessi⁺⁺, och så vidare hela vägen upp tillbaka till Michelangelo, som ju antagits vara i paritet med Mozart. Slutsatsen blir paritet är en form av jämförbarhet.

Inget av Changs två argument är oantastligt. Det andra argumentet påminner alldeles för mycket om den klassiska paradoxen om ”den skallige”: ”Är man skallig, så förblir man skallig om man tillförs ett extra hårstrå på huvudet.” På detta sätt kan man ju visa att skalligheten kvarstår om man tillförs ett godtyckligt antal nya hårstrån, så länge man ökar på med ett

hårstrå i taget. Paradoxen utnyttjar det faktum att predikat som ”skallig” är vaga. Om detsamma gäller predikatet ”jämförbar med Mozart”, då är det inte befogat att förflytta sig uppåt i kedjan från Talentlessi till Michelangelo på det sätt som Changs argument kräver: Det finns inga garantier för att jämförbarheten med referensobjektet (Mozart) bevaras hela vägen uppåt.

Vaghet skapar förresten också ett annat, mera grundläggande problem för Chang. Det är svårt att att skilja mellan paritet och evaluativ vaghet. Vid paritet mellan x och y är ingetdera bättre än det andra och inte heller är de lika bra. Alternativet kan emellertid vara att det är obestämt (dvs. vagt) vilket av dessa värdeförhållanden som föreligger mellan x och y , men det är bestämt att något gör det. (Här förutsätter jag att en disjunktion, ” x är bättre än eller sämre än eller lika bra som y ”, kan vara sann och följaktligen ha ett bestämt sanningsvärde samtidigt som sanningsvärdet hos varje enskild disjunkt är obestämt.) Hur skulle ett sådant fall rent praktiskt kunna skiljas från paritet?

Detta problem hotar även Changs första argument: Kanske är det bara obestämt vilken av det tre klassiska värderationerna som råder mellan Mozart och Michelangelo, men det är bestämt att *något* av dem råder? Det skulle i så fall kunna vara bestämt sant att Mozart⁺ är en lite bättre konstnär än Mozart, samtidigt som det är obestämt om Mozart⁺ är bättre, sämre eller lika bra som Michelangelo. Detta argument kan förresten angripas även på ett annat sätt – genom en hänvisning till att paritet är svår att skilja från luckor i vår kunskap om värderationer: kanske är det så att Mozart och Michelangelo faktiskt är precis lika bra som konstnärer utan att vi vet det. I så fall är Mozart⁺ bättre än Michelangelo, fast det vet vi inte heller, om vi inte vet att Mozart och Michelangelo är lika bra. Att vi inte betraktar Mozart⁺ som bättre konstnär än Michelangelo kan därför endast vara ett uttryck för vår bristande kunskap.

Det är följaktligen osäkert om det finns odisputabla exempel på paritet i Changs mening – om hennes fjärde form av värdejämförbarhet förekommer i verkliga livet. För att besvara denna fråga skulle vi behöva klara kriterier för att kunna avgöra när vi har att göra med paritet snarare än med vaghet eller kunskapsbrist. I denna uppsats är dock min målsättning en annan. I stället för att *spåra* paritet vill jag skapa ett begreppsligt utrymme för denna relation, vid sidan av andra värderationer. Målet är att klargöra hur olika värderationer kan förstås.

2. VÄRDEANALYS

Gerts analys av värderationer följer en lång filosofisk tradition, utan att han själv tycks vara medveten om saken. Från Franz Brentano via bl.a. A. C. Ewing, John McDowell, David Wiggins, Allan Gibbard och nu

senast Thomas Scanlon går det en linje där en och samma tanke återkommer i olika varianter:

Att ett objekt är värdefullt innebär att det utgör ett passande föremål för proattityder.⁵

Så är t.ex. ett objekt eftersträvansvärt om det bör eftersträvas, beundransvärt om det finns skäl att beundra det, osv. Objektets värde består i dess lämplighet som föremål för proattityder. Det gemensamma för de olika varianterna av denna ansats är närvaron av två element i värdeanalysen: en attitydskomponent – eftersträvan, beundran, begär, etc. – samt en normativ komponent – proattityden påstås vara passande, eller lämplig, påbjuden, påkallad av egenskaper som utgör skäl för attityden, eller något annat i den stilen.⁶

Hur kan denna idé tillämpas på värderelationer? Låt oss börja med ”bättre än”. För denna relation framstår *preferens* – föredragande – som den relevanta proattityden. Så tänkte sig åtminstone Brentano: Ett objekt är bättre än ett annat om det är korrekt att föredra det. Gert väljer samma

⁵Jfr F. Brentano, *Vom Ursprung sittlicher Erkenntnis* (Leipzig: Dunker & Humblot, 1889; andra utgåva Oskar Kraus, Hamburg: Meiner, 1921); A. C. Ewing, *The Definition of Good* (London: Macmillan, 1947), detta är *locus classicus* för analysformatet ifråga; J. McDowell, ”Values and Secondary Qualities” i *Morality and Objectivity*, utg. Ted Honderich (London och Boston: Routledge and Kegan Paul, 1985), s. 110–129; D. Wiggins, ”A Sensible Subjectivism?”, essä V i D. Wiggins, *Needs, Values, Truth: Essays in the Philosophy of Value* (Oxford: Blackwell, 1987); A. Gibbard, *Wise Choices, Apt Feelings: A Theory of Normative Judgment* (Oxford: Clarendon, 1990); A. Gibbard, ”Preference and Preferability,” i *Preferences: Perspectives in Analytical Philosophy*, utg. Christoph Fehele och Ulla Wessels (Berlin: de Gruyter, 1998); T. M. Scanlon, *What We Owe to Each Other* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1998). Scanlon kallar denna ansats för ”the buck-passing account of value” (jfr *ibid.*, s. 97), därför att skälet till att uppskatta objektet flyttas över från dess värde till de egenskaper som gör objektet värdefullt. Värdet självt består i stället i närvaron av sådana skäl.

⁶Om naturen hos de relevanta proattityderna inte kan förstås utan att man tar till hjälp själva de värdebegrepp som skall analyseras, blir den ovan skisserade värdeanalysen cirkulär. Jag återkommer till detta problem längre fram, i sista avsnittet. En ytterligare svårighet har att göra med skälen för proattityder. Om dessa skäl står att finna i egenskaper som gör *proattityderna* värdefulla men inte deras objekt, leder analysen till felaktiga slutsatser. Tänk t.ex. på de fall när det finns skäl att eftersträva en sak som inte alls är eftersträvansvärd som sådan; själva strävan kan ibland vara värdefull, för sin egen skull eller som ett medel för något annat, även om objektet för strävan saknar värde. För att använda analysen gäller det alltså att kunna bortsortera sådana skäl av ”fel sort”. För en diskussion av denna svårighet, se Wlodek Rabinowicz och Toni Rønnow-Rasmussen, ”The Strike of the Demon: On Fitting Pro-Attitudes and Value”, *Ethics* 114 (2004): 391–423.

ansats, men han formulerar den normativa komponenten annorlunda:

x är *bättre än* y om och endast om det är rationellt påbudet att föredra x framför y .⁷

Frågan vad som är ”rationellt” påbudet är givetvis svår att besvara och det är inte heller klart varför värde skall analyseras i termer av *rationalitetskrav* på proattityder. Diskussionen av denna fråga skulle emellertid föra oss för långt bort från huvudämnet. För det som följer spelar det egentligen ingen större roll hur den normativa komponenten i analysen av ”bättre än” närmare specificeras, så länge den uttrycker ett krav av någon sort: ett *böra*.

Analogt definieras likhet i värde:

x och y är *lika bra* om och endast om det är rationellt påbudet att vara indifferent mellan x och y .

Med andra ord: Det bättre objektet bör man föredra, och de objekt som är lika i värde bör man vara likgiltig emellan.

Det innovativa i Gerts ansats är insikten om att den normativa komponenten i värdeanalysen kan ges en starkare eller en svagare form. Vi kan skilja mellan två nivåer av normativitet: mellan vad som är påbudet och vad som är tillåtet, eller – om man så vill – mellan ”bör” och ”får”:

... endast mycket sällan anser vi våra personliga preferenser vara unikt rationella. Denna syn på preferenser och värde tillåter att två personer i samma epistemiska situation kan göra olika men lika rationella val mellan två objekt, när V är det för valet relevanta värdet, även om de har identiska och fullständigt precisa kriterier för att bedöma objekten med avseende på V och är lika intresserade av frågan om något har eller inte har värde V . (Gert, s. 494)

I många fall är alltså varken preferens eller indifferens påbudna. Detta öppnar för en mycket naturlig definition av paritet:

x är i *paritet* med y om och endast om det är rationellt tillåtet att föredra x framför y och det är likaså tillåtet att ha en motsatt preferens.⁸

⁷För att undvika cirkularitet är det viktigt att inte tolka attityden av föredragande i värdetermer (se föregående not): Att föredra ett objekt framför ett annat behöver inte förutsätta att man anser det förra vara bättre än det senare.

⁸Gerts egen definition av paritet kräver mera: Förutom att det skall vara (i) tillåtet att föredra x och likaså (ii) tillåtet att föredra y ställer han ett ytterligare krav: (iii) varje objekt z skall ha exakt samma tillåtna preferensrelationer till x som till y . Är det t.ex. tillåtet att föredra z framför x , så skall det också vara tillåtet att föredra z framför y , och vice versa. Detta extra krav är emellertid omotiverat. I Changs exempel är Mozart⁺ en bättre konstnär än Mozart, men liksom den senare är han i paritet med Michelangelo. Det är alltså tillåtet att föredra Michelangelo framför Mozart⁺ men inte tillåtet att föredra Mozart framför Mozart⁺: Definitionen av ”bättre än” implicerar att det är påbudet att föredra den senare framför den förra.

Att Mozart och Michelangelo är i paritet som konstnärer innebär alltså att vi likaväl får föredra den ena framför den andra som tvärtom. (Givetvis inte samtidigt, men bägge preferenserna är tillåtna var för sig.) Givet denna definition blir det klart hur paritet skiljer sig från likhet i värde. I det ena fallet är bägge preferenserna tillåtna, både för x och för y , medan i det andra fallet är ingen preferens tillåten: det som är påbjudet är indifferens.

Men hur kan vi skilja mellan paritet och ojämförbarhet? Hur kan den senare förstås i termer av normativa krav på preferenser? Gert tar inte ställning till denna fråga, men man skulle kunna tänka sig följande förslag: Försöker vi jämföra två objekt är det inte givet att vi kommer fram till en bestämd preferens eller till indifferens. Kanske når vi inte fram till någon preferentiell attityd överhuvudtaget. Att vara i ett sådant tillstånd är inte detsamma som att vara indifferent: Vid indifferens är vi lika villiga att välja det ena objektet som det andra, men vid avsaknad av en preferentiell attityd blir valet, om vi nu tvingas att välja, typiskt en konfliktfylld upplevelse: vi ser skäl som talar för och emot alternativet, men dessa skäl blir inte sammanvägda, eller också misslyckas vi med sammanvägningen. Man skulle nu kunna tänka sig att när två objekt är ojämförbara i värde, så *kan* skälen inte sammanvägas och därför så *bör* vi inte skaffa oss någon preferentiell attityd med avseende på objekten ifråga. Varje sådan attityd skulle i en sådan situation vara olämplig. Med andra ord,

x och y är *ojämförbara* om och endast om det inte är rationellt tillåtet att föredra någotdera eller att vara indifferent.

Är ojämförbarheter av detta slag möjliga?⁹ Det kan mycket väl tänkas att det ibland är *tillåtet* att inte ha någon preferentiell attityd gentemot x och y – vare sig preferens eller indifferens. Vi skulle då kunna säga att x och y är *svagt ojämförbara*. Men kan avsaknaden av en preferentiell attityd någonsin vara påbjuden? Eventuellt skulle ”Sophies val” kunna vara ett exempel: När Sophie erbjuds att välja vilket av hennes barn som får leva och vilket som skall dö, blir hon tvungen att välja: Hon vet att annars går bägge barnen under.¹⁰ Men man kan hävda att hon inte får göra valet på basis av sina preferenser. Att ha en preferentiell attityd tycks i en sådan situation vara oacceptabel. Hon får inte vara indifferent mellan barnen, men inte heller får hon föredra att det ena barnet räddas snarare än det

⁹Här bortser jag från triviala fall av ojämförbarhet, då objekten ifråga tillhör olika ontologiska kategorier, t.ex. det ena objektet är en person och det andra är en handling, eller det ena är ett konkret ting och det andra ett abstrakt sakförhållande. Den intressanta frågan är om det går att hitta ojämförbarheter även om man håller sig inom en och samma ontologiska kategori.

¹⁰Jfr William Styron, *Sophies val* (Wahlström & Widstrand, 1980).

andra. Även om detta exempel håller, vilket jag inte är helt säker på, så tycks sådana fall av ojämförbarhet vara mycket sällsynta.

3. GERTS INTERVALLMODELL

För att precisera den föreslagna värdeanalysen, använder Gert en kvantitativ modell i vilken förutsätts att preferensstyrkan kan mätas: hur starkt ett objekt uppskattas av en person kan anges på en lämplig skala. Gert tänker sig nu att det för varje objekt x finns ett styrkeintervall inom vilka rationellt tillåtna preferenser för objektet ifråga får variera. Jag skall referera till detta intervall som $[x^{min}, x^{max}]$, där x^{min} och x^{max} är de tal som på den valda skalan anger den minimala resp. den maximala tillåtna styrkan för en preferens för x .¹¹ Relationerna mellan minima och maxima för de tillåtna styrkeintervallen för olika objekt avgör om ett objekt får föredras framför ett annat. För att ge ett exempel, anta att intervallen för x och y är $[10, 40]$ resp. $[5, 20]$. Detta innebär att det är tillåtet att föredra x framför y , eftersom det är tillåtet att uppskatta x med styrka 40 och y med styrka 5. Men det är också tillåtet att föredra y framför x , då preferensstyrkorna 20 för y och 10 för x är tillåtna. Och det är likaså tillåtet att vara indifferent mellan de två objekten, eftersom man får ha en preferens av samma styrka, säg, 20, för bägge. Då det i detta fall är tillåtet att föredra x framför y och likaså tillåtet att ha en motsatt preferens, är det ett exempel i vilket x och y är i paritet med varandra.

Vi vet redan att x är bättre än y om och endast om det är påbudet att föredra x framför y . I termer av intervallmodellen innebär detta att den svagaste tillåtna preferensen för x är starkare än den starkaste tillåtna preferensen för y : Minimum för x överstiger maximum för y . Exempel: Anta att styrkeintervallen för x och y är $[30, 40]$ resp. $[5, 20]$. Minimum för x är 30, vilket överstiger maximum för y , 20. Gert accepterar därför följande princip:

Intervallregeln: x är bättre än y om och endast om $x^{min} > y^{max}$.

Intervallmodellen är tilltalande i sin enkelhet, men tyvärr är den inadekvat.¹² För det första kan den inte användas för att representera ojämförbarhet: Vid ojämförbarhet, som jag har tolkat denna relation, är såväl preferens som indifferens otillåtna. Men inom ramen för intervallmo-

¹¹Gert uttalar sig inte om skalans natur, men det förefaller som han har i tankarna något i stil med en intervallskala, där enheten och nollpunkten får väljas godtyckligt. Celsiusskalan för temperatur utgör här en bra analogi. Såvitt jag kan se skulle dock en ren ordinalskala vara tillräcklig för hans syften: de relativa längderna hos de tillåtna preferensstyrkeintervallen för olika objekt spelar ingen roll för hans konstruktion.

¹²Chang tar upp några av mina invändningar nedan i sitt svar till Gert. Se R. Chang, "Parity, Interval Value, and Choice", *Ethics* 115 (2005): 331–350.

dellen blir en sådan situation omöjlig: Om minimum för x överstiger maximum för y , är det påbjudet att föredra x framför y . Om det motsatta gäller, är det påbjudet att föredra y framför x . Och slutligen om ingetdera gäller, dvs. om intervallen för x och y helt eller delvis överlappar varandra, är indifferens mellan x och y tillåten.¹³

Ett annat problem med modellen har att göra med exakt likhet i värde. x och y är lika bra om och endast om indifferens mellan dem är påbjuden. Men för att indifferens skall vara påbjuden inom intervallmodellen räcker det inte att de tillåtna styrkeintervallen för x och y är identiska. Dessa intervall får inte heller ha någon utsträckning: deras minima måste sammanfalla med deras maxima. För om de är identiska men utsträckta, dvs. om $x^{\min} = y^{\min} < x^{\max} = y^{\max}$, så finns det inget som hindrar att en svag preferens för x (nära x^{\min}) kombineras med en stark preferens för y (nära y^{\max}), eller tvärtom. Vilket innebär att indifferens mellan x och y inte är påbjuden. Ett preferensintervall för ett objekt saknar utsträckning endast om det inte finns någon latityd för tillåten preferensstyrka med avseende på objektet ifråga. Men sådant är ju mycket sällsynt enligt Gert: "endast mycket sällan anser vi våra personliga preferenser vara unikt rationella" (se ovan). Slutsatsen blir att intervallmodellen gör exakt likhet i värde till ett sällsynt fenomen. För att ge plats åt paritet kastas likhet i värde överbord.

För det tredje kan man lätt konstruera exempel på situationer i vilka intervallmodellen blir omöjlig att tillämpa. Tänk igen på exemplet med Michelangelo, Mozart och Mozart⁺. Vad skulle hända om vi till dessa tre individer lade till en fjärde, Michelangelo⁺, en något förbättrad version av Michelangelo? Eller, för att variera oss något, tänk på de tre resorna, x (till Australien), x^+ (till Australien med en rabatt) och y (till Sydamerika). Lägg nu till dessa tre ytterligare en hypotetisk resa, y^+ , till Sydamerika med en rabatt. Resan y^+ är bättre än y , men inte bättre än x , på samma vis som x^+ är bättre än x men inte bättre än y . Det kan nu lätt bevisas att ingen tilldelning av preferensintervall till de fyra alternativen kan representera denna struktur av "bättre än"-relationer. Varje intervalltilldelning som gör både x^+ bättre än x och y^+ bättre än y , måste antingen göra x^+ bättre än y eller göra y^+ bättre än x , tvärt emot vad vi har antagit.¹⁴

¹³En lösning vore att tillåta fall då styrkeintervallet för ett objekt x är tomt. Men ett sådant x blir ojämförbart med varje annat objekt y och inte bara med vissa y inom domänen, vilket givetvis inte är vad vi skulle önska.

¹⁴Bevis: Eftersom x^+ är bättre än x och y^+ är bättre än y , så följer det enligt intervallregeln att (i) $x^{+\min} > x^{\max}$ och (ii) $y^{+\min} > y^{\max}$. Det finns nu två möjliga fall: Antingen (A) $x^{\max} > y^{\max}$, eller (B) $y^{\max} \geq x^{\max}$. Om (A) gäller, så följer det ur (i) och (A) att $x^{+\min} > y^{\max}$, vilket givet intervallregeln implicerar att x^+ är bättre än y . Om (B) gäller, så följer det ur (ii) och (B) att $y^{+\min} > x^{\max}$, vilket givet intervallregeln implicerar att y^+ är bättre än x .

Vad är det som har gått snett här? Tänk på jämförelsen mellan x , Australienresan, och x^+ , samma resa med rabatt. x^+ är bättre än x , men skillnaden är relativt liten. Är det då rimligt att hävda – som intervallmodellen skulle kräva – att den svagaste tillåtna preferensen för x^+ måste vara starkare än den starkaste tillåtna preferensen för x ? Detta låter ju absurt. Vad man borde säga är snarare att vår preferens för x^+ , hur stark eller svag den än skulle vara, bör vara starkare än vår preferens för x . Det som krävs är alltså ett visst *mönster* i preferenser: en svag preferens för x^+ bör åtföljas av en ännu svagare preferens för x ; en stark preferens för x^+ bör åtföljas av en något svagare, men fortfarande stark preferens för x . I varje tillåtet preferensmönster kommer vi därför att föredra x^+ framför x . Felet med intervallmodellen är att den saknar resurser för att uttrycka sådana krav på kombinationer av preferentiella attityder.

4. SNITTMODELLEN

Snittmodellen tar fasta på denna tanke. I stället för att fokusera på hur starka preferenser som är tillåtna gentemot varje objekt för sig, tar den ett samlat grepp på objektområdet som helhet och specificerar alla tillåtna preferensordningar över de ingående objekten. Låt K vara klassen av dessa tillåtna ordningar. Observera att elementen i K – de enskilda preferensordningarna – inte behöver vara representerbara av några styrkemått. Några ordningar i K kan i själva verket vara ofullständiga, dvs. innehålla luckor på olika ställen.

K är klassen av tillåtna preferensordningar. Men vad är en preferensordning, närmare bestämt? För att beskriva en sådan ordning, P , måste vi ange för alla x och y i objektområdet vilket av de fyra möjliga preferentiella förhållanden som i P råder dem emellan. De fyra alternativen är: (i) x föredras framför y , eller (ii) y föredras framför x , eller (iii) det råder indifferens mellan x och y , eller – slutligen – (iv) P uppvisar en lucka vad x och y beträffar, dvs. varken (i), (ii) eller (iii) gäller.

Jag skall anta att tillåtna ordningar uppfyller vissa formella rationalitetskrav. Så kan vi kräva, för varje ordning P i K , att preferens är en asymmetrisk och transitiv relation i P , att indifferens är en ekvivalensrelation i P , dvs. att den är symmetrisk, reflexiv och transitiv, samt – slutligen – att alla x och y mellan vilka det råder indifferens i P har i denna ordning exakt samma preferensrelationer till varje objekt z i domänen: z föredras i P framför x om och endast om z föredras i P framför y , x föredras i P framför z om och endast om y föredras framför z , det råder indifferens i P mellan x och y om och endast om det råder indifferens mellan y och z . Att en preferensordning uppfyller dessa krav är givetvis inte tillräckligt för medlemskap i K . De formella kraven kan vara uppfyllda och ändå kan

ordningen vara fullständigt uppåt väggarna. Vid sidan av de formella kraven måste tillåtna ordningar uppfylla även andra, domänspecifika krav, som kan vara betydligt svårare att formulera i generella termer.

I termer av K är det nu lätt att definiera olika värderelationer. Vi startar med ”bättre än”. Vi vet att x är bättre än y om och endast om det är påbudet att föredra x framför y . Med andra ord, om och endast om x föredras framför y i varje tillåten preferensordning:

x är bättre än y om och endast om x föredras framför y i varje ordning i K .

Detta betyder att relationen ”bättre än” utgör *snittet* av preferenserna i K . Vilket förklarar varför modellen har fått sitt namn.

Med denna definition av ”bättre än” blir det lätt att ta sig an Australien-Sydamerika exemplet som har varit så svårt att hantera inom ramen för Gerts intervallansats. Låt domänen bestå av fyra resor, x till Australien, x^+ till Australien med rabatt, y till Sydamerika och y^+ till Sydamerika med rabatt. Anta att klassen K består av tre tillåtna preferensordningar över domänen, P_1 , P_2 och P_3 (i detta leksaksexempel tar jag bara med fullständiga ordningar och även bland dessa bortser jag från flera som väl skulle kunna platsa i K):

P_1	P_2	P_3
x^+	y^+	$x^+ y^+$
x	y	$x y$
y^+	x^+	
y	x	

I alla tre ordningar rankas x^+ högre än x och y^+ högre än y , vilket enligt vår definition innebär att x^+ är bättre än x och y^+ är bättre än y . Samtidigt föreligger inga andra ”bättre än”-relationer i detta exempel – precis som vi har antagit. Varken x eller x^+ är bättre än y eller y^+ , vilket framgår av att de senare rankas högre än de förra i P_2 . Analogt är varken y eller y^+ bättre än x eller x^+ : de senare rankas högre än de förra i P_1 .

Det är lika lätt att i termer av en sådan modell definiera andra värderelationer.

x och y är *lika bra* = det råder indifferens mellan x och y i varje ordning i K .

x och y är *ojämförbara* = varje ordning i K innehåller en lucka vad x och y beträffar.

x och y är i *paritet* = i K finns både ordningar i vilka x föredras framför y och ordningar i vilka y föredras framför x .

I Australien-Sydamerika exemplet, där $K = \{P_1, P_2, P_3\}$, är både x och x^+ enligt denna definition i paritet med såväl y som y^+ , vilket ju har varit tanken.

Vad är det egentligen som snittmodellen tillför den ursprungliga analysen av värderelationer? Svaret är: mycket litet. Vilket är bra, tycker jag. Det finns annars en fara att formella modeller genererar egna problem som endast är artefakter av formaliseringen. Men snittmodellen är ändå inte helt intetsägande: i och med att värderelationer definieras i termer av K , blir det möjligt att härleda olika formella egenskaper hos värderelationerna ur de rationalitetskrav som ställts på tillåtna ordningar. Så kan vi t.ex. härleda transitiviteten och asymmetrin hos ”bättre än” ur transitivitets- resp. asymmetrikravet på preferenser i K . Att indifferens antas vara en ekvivalensrelation i alla ordningar i K implicerar att likhet i värde är en ekvivalensrelation. Och så vidare. Här finns det förresten något som kan ge upphov till tvivel på den skisserade ansatsen. Att ”bättre än”-relationen är transitiv eller att likhet i värde är en ekvivalensrelation framstår intuitivt som helt odiskutabelt: det rör sig här om sådant som många skulle betrakta som rent begreppsliga sanningar. Men i min modell blir dessa sanningar i stället något som härleds ur rationalitetskraven på tillåtna preferensordningar. Man kan tycka att detta i viss mån underminerar styrkan hos sådana principer som den om transitiviteten hos ”bättre än”: de förlorar sin status som rent begreppsliga, analytiska sanningar. Jag medger att detta är en svaghet hos min modell, men jag vet inte riktigt vad man skulle kunna göra åt saken givet den ansats jag har valt.

I termer av modellen kan vi nu konstruera en generell taxonomi av alla tvåställiga värderelationer.

Taxonomi av värderelationer

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
>	+			+		+	+	+	+		+		+		
<		+			+	+	+	+	+			+		+	
≈			+	+	+		+	+		+			+	+	
/								+	+	+	+	+	+	+	+
	B	S	L			P	P	P	P						O

Varje kolumn i tabellen ovan representerar en (atomär) typ av värderelation som kan råda mellan två objekt, x och y . En värderelationstyp definieras genom de preferensrelationer den tillåter. Exempelvis är x bättre än y om och endast om den enda tillåtna preferensrelationen dem emellan består i att x föredras framför y . Plustecken i kolumnen indikerar

de preferensrelationer som är tillåtna för typen ifråga. Raderna i tabellen motsvarar de fyra tänkbara preferensrelationerna: x föredras framför y ($>$), y föredras framför x ($<$), det råder en indifferens mellan x och y (\approx), det finns en preferenslucka vad x och y beträffar ($/$).

Detta innebär att typ 1 t.ex. står för ”bättre än” (B). Här är $>$ den enda preferensrelation som är tillåten. Typ 2 står för ”sämre än” (S), typ 3 för ”lika bra” (L) och typ 15 för ”ojämförbart med” (O). I dessa fyra typer finns plustecken bara på en rad. Med andra ord: för dessa typer är bara en preferensrelation tillåten. Andra typer innehåller flera plustecken. Som ett exempel, betrakta typ 7, i vilken det finns plustecken för alla rader förutom den för $/$. Detta innebär att typ 7 tillåter alla preferensrelationer med undantag av en preferenslucka.

Det bör finnas minst ett plustecken i varje kolumn, om vi antar att någon preferensrelation måste vara tillåten i varje värderelationstyp. Följaktligen finns det exakt femton atomära typer av värderelationer, då det finns femton sätt på vilka vi kan välja några element ur en mängd på fyra.

Grupper av atomära typer kan ses som typer i vidare bemärkelse. Paritet (P) är ett exempel på en sådan ”molekylär” värderelationstyp: den omfattar de atomära typerna 6 till 9. I alla dessa finns det plustecken både för $>$ och för $<$, vilket innebär att det är tillåtet att föredra x framför y och tillåtet att ha en motsatt preferens. Ett annat exempel är svag ojämförbarhet, som omfattar alla typer från 8 till 15: x och y är svagt ojämförbara om en preferenslucka dem emellan är tillåten, dvs. om det finns ett plus i raden för $/$. Molekylära typer kan givetvis överlappa varandra: När x och y är i paritet kan de antingen vara fullt jämförbara (typer 6 och 7) eller svagt ojämförbara (typer 8 och 9).

Vår taxonomi innehåller som synes flera atomära typer som saknar etablerade beteckningar. Inte bara den vanliga indelningen av värderelationer, utan även Changs utökade klassifikation visar sig därför vara för snäva. (Den senare har inte plats för typerna 4–5 eller 10–14, medan den klassiska indelningen har endast plats för typerna 1–3 och 15.) Detta överflöd av begreppsliga möjligheter kan i sig framstå som problematiskt. Har vi fått för mycket av det goda?

I synnerhet kan man fråga: representerar alla logiskt möjliga typer ”verkliga” möjligheter? Finns det i verkliga livet exempel på alla värderelationer? Det kan betvivlas. Man skulle t.ex. kunna argumentera att indifferens alltid bör vara tillåten vid paritet. Är det tillåtet att föredra x framför y och tillåtet att ha en motsatt preferens, så borde det väl också vara tillåtet att vara indifferent mellan x och y ? Med andra ord, om K innehåller en ordning i vilken x rankas före y och en annan ordning i vilken y rankas före x , så borde det väl i K finnas en ordning i vilken x och y rankas lika? Detta skulle i så fall utesluta typer 6 och 9. Tänker man sig dessutom att

avsaknad av preferentiell attityd också alltid bör vara tillåten vid paritet, så reduceras paritetsrelationen till en enda typ: typ 8. Sådana extralogiska krav, som utgör restriktioner på klassen K tagen som helhet (till skillnad från transitivitet, asymmetri, etc., som är restriktioner på varje ordning i K tagen för sig), skulle kunna leda till väsentliga inskränkningar i taxonomin, om de kunde rättfärdigas, vilket inte är helt uppenbart. Men även med dessa eventuella inskränkningar får vi ändå kvar ett mycket vidsträckt fält av värderationer: mer vidsträckt än vi hittills har trott vara möjligt.

5. EN LITEN KOMPLIKATION

Den ovan presenterade analysen reducerar värderationer till tillåtna preferenser. Men vad är en preferens närmare bestämt? Vad innebär det att föredra något? En vanlig uppfattning, till vilken även Gert ansluter sig i sin uppsats, ser preferenser som valdispositioner: Att föredra x framför y är att vara disponerad att välja x framför y ifall man skulle ställas inför ett val av detta slag. Enligt en konkurrerande uppfattning är preferenserna mera ”kognitiva” till sin natur: en disposition att välja är enligt denna syn ett uttryck för en värdering. Om jag föredrar x framför y , så måste jag uppfatta x som bättre än y . Denna värdering är en väsentlig beståndsdel i mitt föredragande.

Den ”kognitivistiska” synen på preferenser leder till ett problem för vår analys: Om det förhållandet att x är bättre än y analyseras i termer av ett påbudet föredragande av x framför y , men detta föredragande i sin tur sägs involvera ett omdöme att x är bättre än y , så har vi fått en cirkel i analysen: den som inte visste vad ”bättre än” betyder blir inte klokare efter en sådan förklaring. Detta behöver i och för sig inte vara ett stort problem. Alla kompetenta språkanvändare vet vad ”bättre än” betyder och filosofiska analyser är inte tänkta att fungera som lingvistiska förklaringar. Att begreppen ”bättre än”, ”påbudet” och ”preferens” är relaterade till varandra på det sätt som vår analys stipulerar är informativt även om preferensbegreppet i sin tur måste förstås med hänvisning till vad det föredragande subjektet anser vara bättre.

En besläktad men allvarligare invändning mot den föreslagna analysen gäller i första hand tolkningen av paritet. Om x och y är i paritet, så är såväl preferensen för x som preferensen för y passande, dvs. tillåtna, enligt det analysförslag jag har fört fram. Emellertid, om preferensen för x framför y involverar ett omdöme att x är bättre än y , hur kan det då vara passande att föredra x , när x och y är i paritet, dvs. när x *inte* är bättre än y ? Hur kan det vara passande att acceptera falska omdömen?¹⁵

¹⁵Invändning ifråga har förts fram av Andrew Reisner.

Invändningen är korrekt, såvitt jag kan se: Den ”kognitivistiska” tolkningen av preferenser går inte ihop med paritetsanalysen. Måste vi i så fall gå tillbaka till den valdispositionella preferenstolkningen? Inte nödvändigtvis. Det finns också en annan möjlighet. I stället för att anta att preferenser involverar värdeomdömen skulle man kunna tolka preferenstillstånd i mera perceptuella termer. Enligt en sådan uppfattning är det en slags värdeperception snarare än ett värdeomdöme som ingår i en preferens: för det föredragande subjektet *ter sig x* som bättre än *y*. Givetvis kan en sådan värdeperception vara opålitlig och subjektet kan vara fullt på det klara med den saken. Tänk på en analogi: en rak käpp sänks in i vatten. Jag ser den som böjd, fast jag samtidigt mycket väl vet att den är rak. Något liknande kan tänkas föreligga vid värdejämförelser: i så måtto som jag föredrar Australienresan framför resan till Sydamerika ”ser” jag Australienresan som ett bättre alternativ, denna värdeperception är en beståndsdel i mitt föredragande. Icke desto mindre kan jag samtidigt vara övertygad om att de bägge resorna är i paritet och att följaktligen att ingen av dem är bättre än den andra. Slutsatsen blir därför att vår analys skulle kunna försvaras om preferenser kan tolkas i sådana perceptuella termer. Men en mera ingående diskussion av denna fråga får anstå till ett annat tillfälle.¹⁶

¹⁶Denna tolkning av konativa attityder som (potentiellt opålitliga) värdeperceptioner utvecklas i Graham Oddies fascinerande bok, *Value, Reality, and Desire*, publicerad av Oxford University Press 2005. En liknande idé, men i stället tillämpad på emotioner, diskuteras (för att dock slutligen avvisas) i Justin D’Arms och Daniel Jacobson under beteckningen ”quasijudgmentalism”. Se deras uppsats ”The Significance of Recalcitrant Emotion (or, Anti-Quasijudgmentalism)” i *Philosophy and the Emotions* (Cambridge University Press, 2003), red. Anthony Hatzimoysis, s. 127–46. D’Arms och Jacobson argumenterar att proattityder visserligen inte kan beskrivas utan användning av värdebegreppen ifråga. En värdering utgör alltså inte en väsentlig beståndsdel i en proattityd, vare sig i form av ett omdöme eller i form av en perception. Notera dock att även med deras ansats till proattityder är analysen av värde i termer av lämpliga proattityder fortfarande cirkulär. För en diskussion av cirkularitetsinvändningen se Wlodek Rabinowicz och Toni Rønnow-Rasmussen, ”Buck-Passing and the Right Kind of Reasons”, *Philosophical Quarterly* 56 (2006), s. 114–120.